

Respect voor jezelf begint bij de Ander

Ik ben over het algemeen een groot liefhebber van de Loesje posters. De korte spitsvondige teksten zetten je aan het denken en houden je als het ware een spiegel voor. Toch zit er af en toe eentje tussen die ondanks de beste bedoelingen niet helemaal klopt... Of slechts de halve waarheid vertelt. Nu ik een artikel mag schrijven over 'Respectvol bewegen' moet ik aan die ene dubieuze poster denken. | Gertjan van Dokkum

Korte analyse

In eerste instantie lijkt deze Loesje uitspraak volledig logisch, maar als je even verder nadenkt roept de stelling meer vragen op dan dat ze beantwoordt. Hoe zit het dan eigenlijk met het 'verdienen' van respect? Waarom zou jij 'zelf' automatisch respect voor de ander moeten hebben? Zou die ander daar niet iets voor moeten doen of tonen? En is er bijvoorbeeld dan automatisch ook sprake van zelfrespect? Of wordt zelfrespect eigenlijk al verondersteld en bedoelen de schrijvers van de Loesje-poster misschien wel dat je eerst zelfrespect moet hebben voordat je respect voor een ander kunt hebben? Of willen de bedenkers vooral zeggen dat we, wanneer we zelf respectvol behandeld willen worden, we toch eerst anderen met respect moeten behandelen. Wat een hoop vragen die wij niet goed kunnen beantwoorden omdat de stelling van Loesje mijns inziens niet vanuit het juiste startpunt vertrekt. Respect voor jezelf begint namelijk bij de Ander.

Respect

Respect is een belangrijke (pedagogische) waarde binnen onze samenleving. Toch weten weinigen de herkomst van het woord en dus haar oorspronkelijke betekenis. Het woord is herleidbaar tot het Latijnse werkwoord *re-spectare* wat letterlijk vertaald 'achteromkijken' betekent. *Re-spectare* werd ook gebruikt in de meer overdrachtelijke betekenis van het altijd over je schouder moeten kijken en oppassen. Een mooi voorbeeld hiervan is de manier waarop de welgestelde Romeinen spraken over de Griekse slaven die zij in huis haalden om hun kinderen onderwijs te geven (de

agogen). Deze slaven waren én Grieks én intelligent, twee goede redenen om hen continu in de gaten te houden, altijd op je hoede te zijn en hen geen enkele ruimte te bieden. Zij hadden dus respect voor deze Griekse slaven.

Respect is kennelijk iets wat je van anderen krijgt door je gedrag; door iets te kunnen, iets te weten of iets te doen, en in deze oorspronkelijke betekenis niet per se iets positiefs. In onze tijd is dat wel veranderd, respect wordt voornamelijk gezien als positief 'omkijken' en wordt nu ook in een veel breder perspectief gebruikt. Zo kun je bijvoorbeeld ook respect hebben voor de natuur of bijvoorbeeld ook zelfrespect (iets wat in de oorspronkelijke betekenis uiterst ingewikkeld zou zijn). Wat echter gelijk bleef aan het hele concept respect voor zover de mens betreft, is het gegeven dat het nog altijd verkregen dient te worden bij anderen door iets te kunnen, iets te weten of iets te doen wat van waarde is. Respect is daarom geen startpunt van handelen maar eerder een gevolg van handelen. Je kunt respect door jouw handelen zowel verkrijgen als verliezen. En het zijn anderen die dat bepalen en niet jijzelf.

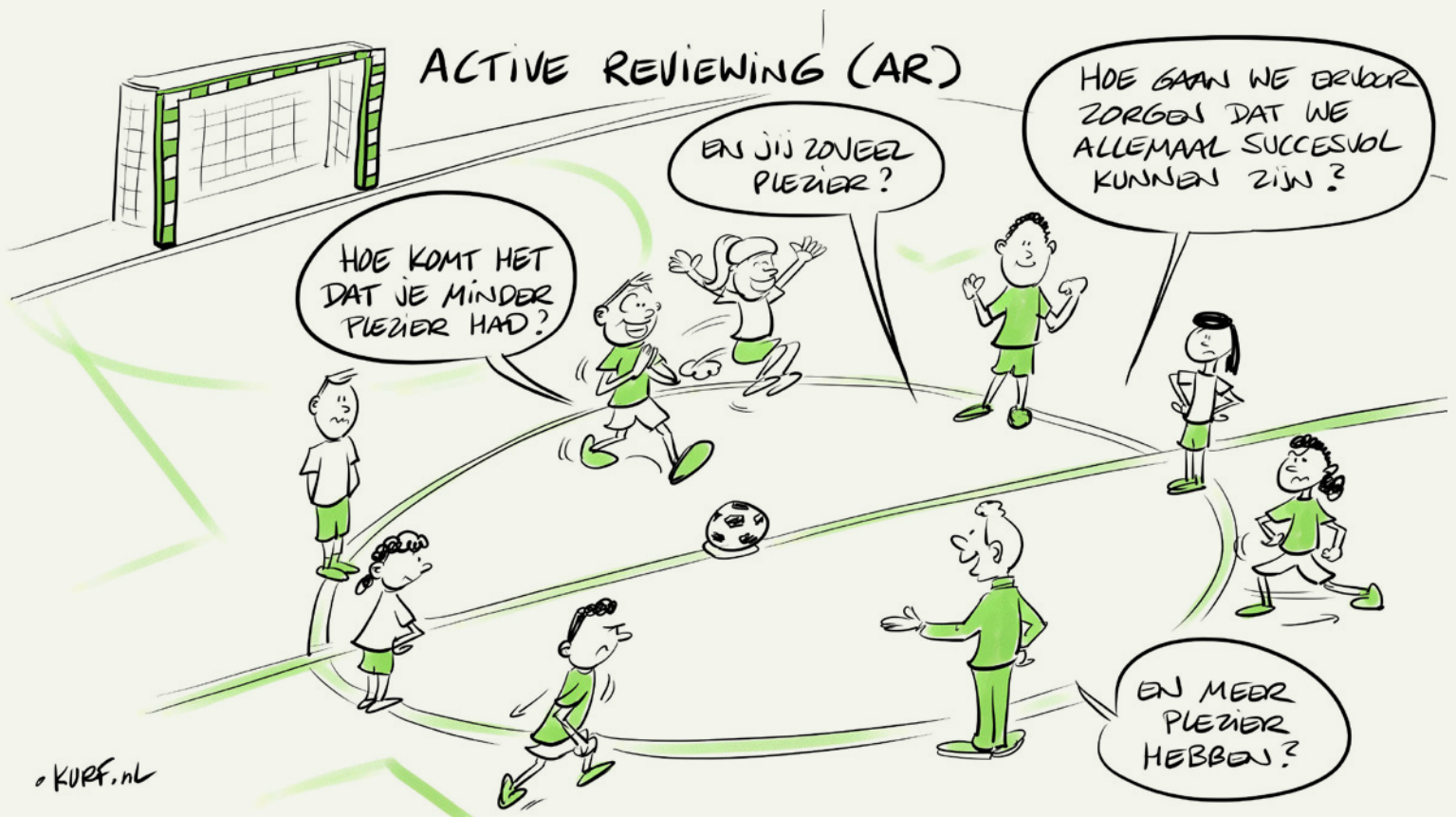
De Ander

Om te kijken hoe dit proces in zijn werk gaat kunnen we gebruikmaken van de inzichten van De Franse Filosoof Levinas. Hij beschrijft in zijn hoofdwerk *Totaliteit en oneindigheid* (1961) onder andere het probleem van de ego-gesentreerde kijk die het Westerse denken kenmerkt (zelfs te herkennen in de ideële poster van Loesje); het ego wil en het ego verlangt. Het ego vraagt

echter vooral van zijn omgeving. In de heerschappij van het ego is er dan ook weinig plaats voor een werkelijke ethische verhouding met de Ander. De Ander is volgens Levinas het enige in de wereld dat niet te herleiden is tot mijzelf. En juist daarom is die confrontatie met de Ander de noodzakelijke stap in het inperken van het begerende ego en kan er ruimte worden gemaakt voor een 'samen' optrekken vanuit een sterk 'zelf' waarin het ego verdwijnt.

Voor Levinas ligt de basis van ethiek daarom in de 'blik' van de Ander. Die blik waarin ik niets meer van mijzelf herken, maar die mij wel kan raken. In deze face-to-face ontmoeting word ik namelijk aangesproken; de wereld om ons heen spreekt niet tot ons, maar de blik in de ogen van de ander doet een beroep op ons. Het is juist door de blik van de Ander dat ik mij verantwoordelijk ga voelen. Alleen in deze ontmoeting kan ik, aldus Levinas, mezelf ontwikkelen als moreel wezen. De blik van de Ander die mij belemmert, die mij uitdaagt, die mij pakt, die mij inspireert, die mij helpt, die mij ontroert, die mij nieuwe dingen leert, en die mij soms dwingt om na te denken en mijn eigen behoeften soms op het tweede plan te zetten. Respect wordt verkregen bij de Ander door mijn opstelling, mijn gedrag en omdat ik iets

laat zien dat van waarde is. Alleen via deze weg, de weg via de Ander, kan ik respect verdienen. En uiteindelijk wanneer ik merk dat ik iets gedaan heb en gepresteerd heb dat van waarde is in de ogen van de Ander zal ik ook iets gaan ontwikkelen als zelfrespect en zelfvertrouwen.

Lichamelijke opvoeding en respect

De meest directe ervaring van de Ander ligt, zoals Levinas al beschrijft, in de directe fysieke ontmoeting. In de gymles is de directe fysieke ontmoeting, vanwege de aard van het vak, een gegeven; de Ander met wie ik stoei, met wie ik speel en met wie ik dans. De Ander die mij helpt, of die mij juist probeert te verslaan. De Ander die letterlijk voor mij staat, die ik niet kan ontlopen en die mij dwingt tot handelen. De keuze voor de reactie ligt bij mijzelf en in elke keuze die ik maak ligt een belangrijke morele afweging. Nergens kan respect beter gevoeld en beter ervaren worden dan bij deze directe confrontatie tijdens beweegsituaties. Bewegen

vormt daarom waarschijnlijk het meest krachtige middel voor opvoeders, begeleiders en therapeuten om tot de kern van mensen door te dringen. Het haalt moeiteloos het beste in ons naar boven, maar net zo makkelijk het slechtste. Een mooie kans dus om hier als gymleraar mee aan de slag te gaan, of jezelf er nog beter in te bekwamen.

Hoe pak je dat aan?

Ik verwacht dat veel gymleraren al eigen manieren en werkvormen hebben ontwikkeld waarmee ze het coachen-op-respect af en toe terug laten komen in hun lessen. Een gymleraar echter die het coachen-op-respect tot kern van zijn onderwijs heeft gemaakt is Michiel Hermans. Michiel werkt op het Blariacumcollege in Venlo en maakt deel uit van de vakvernieuwingscommissie van bewegen en sport die zich bezighoudt met het actualiseren van de examenprogramma's vmbo, havo en vwo. In september 2019 verscheen er in dit LO Magazine al een artikel dat Frank de Kok en Michiel samen

schreven over *Active reviewing* in de klas; een praktische methode voor zelfevaluatie om leerlingen meer te betrekken bij het eigen leerproces (LO Magazine, 2019). Hierin staan tal van 'reviews' die je kunt gebruiken om de confrontatie van leerlingen met zichzelf en de Ander te benoemen en te bevragen.

Scan of klik [hier](#) naar het artikel *Active reviewing* van Frank de Kok en Michiel Hermans

Waarop richten?

Ik heb Michiel regelmatig aan het werk gezien met leerlingen en ben steeds weer verrast hoe 'schijnbaar' gemakkelijk hij leerlingen in het moment laat nadenken over de keuzes die zij kunnen maken in de les. Michiel spiegelt hen op gedrag en zonder te oordelen legt hij zichtbare

dilemma's direct neer bij de groep, steeds met hetzelfde onderliggende doel: leerlingen die respect tonen en die gerespecteerd worden.

Wat doet Michiel dan precies? Op het eerste gezicht zien zijn gymlessen eruit zoals veel gymlessen eruitzien. Het zijn de reviews-op-respect echter die opvallen. Michiel kiest zorgvuldig het moment; de activiteit, de timing maar zeker ook de vraag die gesteld wordt, kan het verschil maken tussen een geslaagde review of een leuke poging. Enkele voorbeelden uit een les van Michiel die ik als alo-docent mocht bijwonen wil ik hier graag beschrijven.

Begin van de les

Aan het begin van de les vraagt Michiel hoeveel zin iedereen in de les heeft. Dit doen leerlingen door dit aan te geven met behulp van een duimpje. Vervolgens vraagt hij de leerlingen om rond te kijken naar wat de anderen 'scoren'. Hierdoor krijg je direct oog voor de ander. Vervolgens daagt Michiel hen uit met de vraag of je hier iets in zou kunnen of willen betekenen voor je klasgenoot? Je hebt als leerling nu de kans om hier iets in te kunnen doen. Het is ook echt aan de leerling, het wordt niet opgelegd door Michiel. De review is kort en wordt door Michiel afgesloten 'Ik ga in ieder geval rekening met je houden maar heb uiteraard geen invloed op wat de anderen hierin gaan kiezen'.

Deze review op betrokkenheid komt regelmatig en in verschillende varianten terug tijdens de les. Na het inleidend tikspel-met-verlos vraagt Michiel niet hoeveel mensen er getikt zijn, maar vraagt aan individuele leerlingen: 'hoeveel klasgenoten heb jij verlost?' Een leuke manier van omdenken in het licht van respect. Na een voetbalspelletje vraagt hij hoeveel plezier iedereen in het spel heeft gehad en de deelnemers mogen dat laten zien door dichters of verder van de middenstip te gaan staan. Plots worden enkele leerlingen zich bewust dat niet iedereen evenveel plezier heeft gehad in het spel. Michiel nodigt de leerlingen uit voor een kort gesprek, of wie hier iets zou over willen toelichten. Een leerling die wat verder van de middenstip af

staat geeft aan 'ik krijg nooit de bal en de teams zijn oneerlijk'. Michiel legt het probleem direct bij de groep neer: 'Hoe gaan we ervoor zorgen dat we allemaal succesvol kunnen zijn en meer plezier hebben?'.

Maatwerk

Wat opvalt is dat de reviews niet steeds hetzelfde zijn bij alle groepen en zelfs niet bij alle leerlingen. Michiel kijkt, observeert en lijkt maatwerk te willen leveren. Bij het stoeien volgt er daarom bij één groepje ook een bijzondere review: 'met wie stoei jij graag en wat maakt dan dat jij graag met de persoon stoeit?' 'Wat doet die persoon waardoor jij je prettig voelt?'. Het resultaat op het gedrag van de groep na deze review is verbluffend. Michiel houdt ook reviews die zich direct richten op de fysieke prestatie (geen zelfrespect immers als je niet iets kunt wat van waarde is): 'Wat is jouw doel voor dit onderdeel en hoe wil je dit gaan halen?'. Michiel luistert goed en oordeelt nauwelijks, maar kan op basis van de relatie die hij met de leerlingen heeft doordringen tot nagenoeg alle leerlingen. Zij komen met leuke, passende en uitdagende doelen. Er is geen enkele leerling die zich er makkelijk van af wil maken. Of misschien toch eentje. Een leerling die vooraf heeft aangegeven dat het vandaag niet zo goed zit met de motivatie. Met die leerling wordt apart even gesproken, geen druk, geen oordeel, maar de leerling wordt wél gezien.

Krachtig voorbeeld

Aan de kant van de zaal heeft Michiel een bel op een kast staan. 'Als jij vindt dat iemand een prestatie heeft geleverd, mag je bellen. Je krijgt dan tien seconden om te vertellen voor wie je de bel hebt geluid en waarom'. Een review voor gevorderde groepen weliswaar, maar krachtig in het licht van 'respectvol bewegen'. Hij eindigt de les met de vraag aan de leerlingen om met hun vingers aan te geven (0 tot 10) wat hun bijdrage is geweest aan het succes van deze les. Michiel bedankt de leerlingen voor hun eerlijke scores en neemt de lage cijfers net zo serieus als de hogere.

De weg richting respect is een geduldige en er bestaat geen *Quick fix*. Het is belangrijk dat je het juiste klimaat

creëert voor deze manier van werken. Docenten hebben de neiging om zich te focussen op de mensen die lager beoordelen, maar het draait uiteindelijk om eigenaarschap en daarom be vraagt hij de leerlingen met de lagere waardering naar wat ze nodig hebben om de volgende les hoger te kunnen scoren en de leerlingen met de hogere waardering naar wat dan maakt dat zij een hoger cijfer geven. Op het eerste gezicht dus een 'gewone' gymles, maar inzoomend op respect voor jezelf dat ontstaat vanuit de confrontatie met de Ander, een fantastische les.

Tot slot

De mooiste gesprekken die ik voer met gymleraren zijn altijd op basis van verhalen van lessen waarin leerlingen als mens mochten groeien. Verhalen over leerlingen die plots begrepen waarom hun gedrag anders moest, of waarom hun gedrag juist gewaardeerd werd. Verhalen van lessen waarin naast de inhoudelijke bedoeling van de les ook iets heel moois ontstond tussen de leerlingen en zij iets meekregen voor het leven. Die verhalen kunnen we nog meer krijgen wanneer we respect als belangrijke kernwaarde meenemen in onze beweeglessen en ervoor zorgen dat we deze waarde, bijvoorbeeld via 'reviews', voelbaar maken bij onze leerlingen. ●

Bron

Kok, F. & Hermans, M. (2029). Active reviewing. *Lichamelijke Opvoeding* 107(6), 22-26.

Contact

g.vandokkum@fontys.nl

Gertjan van Dokkum is docent pedagogiek en filosofie aan Fontys Hogeschool in Eindhoven
michhermans@ogvo.nl

Michiel Hermans is docent LO op het Blariacumcollege in Venlo en betrokken bij de programma's actualisatie van de kerndoelen en de actualisatie van de examenprogramma's van de vakken binnen het leergebied bewegen en sport

Tekening

John Körver

Kernwoorden

respectvol bewegen, active reviewing, de Ander